

УДК 330.32

Пушкарчук І.М., к.е.н., доцент

Луцький національний технічний університет

ІНВЕСТИЦІЙНІ ІНСТРУМЕНТИ СТИМУЛЮВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

У статті визначено економічні інструменти стимулювання екологічного розвитку регіону та обґрунтовано пріоритетну роль інвестиційних інструментів серед них. Обґрунтовано зміст інвестиційних інструментів стимулювання екологічного розвитку регіону та згруповано їх за спрямованістю та дією на антропогенне і техногенне навантаження на довкілля. Визначено інвестиційні інструменти стимулювання екологічного розвитку регіону та фактори, що підвищують їх ефективність та посилять не лише екологічний, а й соціальний та економічний ефект від реалізації таких інструментів.

Ключові слова: регіон, екологічний розвиток регіону, інвестиції, екологічні інвестиції, стимулювання екологічного розвитку регіону, інвестиційні інструменти.

Pushkarchuk I.

INVESTMENT INSTRUMENTS OF STIMULATING ECOLOGICAL DEVELOPMENT OF THE REGION

The economic instruments of stimulating ecological development of the region are defined in the article and the priority role of investment instruments among them are substantiated. The content of investment instruments of stimulating ecological development of the region and they are grouped according to their orientation and action on human and environmental impact. The investment instrument of stimulating ecological development of the region and the factors that increase their efficiency and activate not only ecological, but also social and economic effect from realization such instruments are determined.

Keywords: region, ecological development of the region, investment, ecological investments, stimulation of ecological development of the region, investment tools.

Пушкарчук І.Н.

ИНВЕСТИЦИОННЫЕ ИНСТРУМЕНТЫ СТИМУЛИРОВАНИЯ ЭКОЛОГИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ РЕГИОНА

В статье определены экономические инструменты стимулирования экологического развития региона и обоснованно приоритетную роль инвестиционных инструментов среди них. Обосновано сущность инвестиционных инструментов стимулирования экологического развития региона и сгруппировано их по направленности и действию на антропогенное и техногенное загрязнение окружающей среды. Определены инвестиционные инструменты стимулирования экологического развития региона и факторы, позволяющие повысить их эффективность и усилить не только экологический, но и социальный и экономический эффект от реализации таких инструментов.

Ключевые слова: регион, экологическое развитие региона, инвестиции, экологические инвестиции, стимулирования экологического развития региона, инвестиционные инструменты.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. На сьогодні сталий розвиток регіонів України найсильніше гальмується проблемами, що виникають у екологічній сфері. Саме за рівнем екологічного розвитку регіони нашої держави характеризуються найвищим рівнем асиметричності та щорічним посиленням дивергенції. За таких умов постає питання пошуку фінансових інструментів стимулювання екологічного розвитку регіону. При цьому в умовах обмеженості власних фінансових ресурсів в регіонах України пріоритетна роль у процесах забезпечення їх екологічного розвитку відводиться саме інвестиціям. Інвестування виступає одночасно і альтернативним, і взаємодоповнювальним джерелом фінансового забезпечення екологічного розвитку регіонів країни. Тому стимулювання екологічного розвитку регіону потребує активного застосування інвестиційних інструментів.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Науковці постійно звертають увагу на дослідження проблем екологічного розвитку та обґрунтування шляхів їх подолання й інструментарію забезпечення динамічного такого розвитку. Екологічний розвиток регіону є об'єктом досліджень Андрєєвої Н., Балацького О., Буркинського Б., Вахович І., Веклич О., Галушкіної Т., Данилишина Б., Кравціва В., Мельника Л., Харічкова С. та багатьох інших науковців. Дослідженню окремих аспектів інвестиційної спроможності регіонів країни та механізмам їх нарощення присвячені праці багатьох вітчизняних і зарубіжних науковців. Зокрема, значний внесок у даному напрямі здійснили провідні вчені-економісти: О.Акименко, А. Асаул, І.Бланк, С.Буткевич, М.Бутко, В.Геєць, З.Герасимчук, І. Заблодська, С.Зеленський, Н.Корнєєва, О.Крайник, М.Крупка, Л.Петкова, Д.Стеченко, Т.Уманець, О.Шаповалова та інші. Основним чином увага науковців акцентується на дослідженні факторів, що визначають інвестиційну привабливість і інвестиційну активність регіонів у процесах забезпечення соціального, екологічного та економічного розвитку, методичних підходах до їх оцінки й державній політиці у даних напрямках. Разом з тим, проблема підвищення рівня екологічного розвитку регіону на основі розробки інвестиційних інструментів стимулювання такого розвитку потребує більш детального вивчення, що актуалізує дослідження в даному напрямку.

Цілі статті. Так, основною метою дослідження є обґрунтування концептуальних та прикладних засад інвестиційних інструментів стимулювання екологічного розвитку регіону.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Варто відмітити, що практично у всіх програмних документах, які визначають засади державної регіональної політики та внутрішньої соціально-економічної політики самих регіонів, акцентується увага на доцільності та важливості постійного, безперервного і системного вирішення поточних і перспективних завдань охорони навколишнього природного середовища, раціоналізації природокористування й забезпечення екологічної безпеки. Необхідним вбачається, по-перше, удосконалення відповідної законодавчої бази згідно до міжнародних стандартів, а по-друге, застосовування дієвих економічних інструментів для відтворення і раціонального використання природних ресурсів та загалом забезпечення екологічного розвитку [1]. Економічними інструментами стимулювання екологічного розвитку регіонів є:

- 1) нормативно-програмні інструменти (дозволи, обмеження, регіональні угоди, програми та проекти, спрямовані на виконання природоохоронних заходів);
- 2) податкові інструменти (пільгове оподаткування; екологічний податок; штрафні санкції за порушення природоохоронного законодавства);
- 3) інвестиційні інструменти (державні і приватні, внутрішні і зовнішні інвестиції; спеціальні інвестиційні режими);
- 4) кредитні інструменти (пільгові кредити);
- 5) інструменти державної підтримки (субсидії та дотації на природоохоронні цілі та ресурсозбереження).

Пріоритетне значення у стимулюванні екологічного розвитку належить саме інвестиційним інструментам, що зумовлене тим, що вони характеризуються високою соціо-еколого-економічною ефективністю. Водночас запобігання негативних наслідків довіллю обходиться набагато дешевше, ніж їх компенсація [2]. Інші ж інструменти у своєму сьгоднішньому вигляді та в сучасних умовах довели свою недостатню дієвість. Податкові інструменти, на жаль, в Україні є не стимулами екологічного розвитку регіонів, а – засобом ухилення від сплати податків та росту тіньової економіки. Інструменти ж державної підтримки підвищують тільки споживацькі настрої зі сторони регіонів, які чекають лише допомоги з центру. Пільгове кредитування, як і кредитування в цілому є недоступним для більшості суб'єктів господарювання.

Програмні інструменти носять чітко виражений територіальний характер і до того ж територія їх реалізації визначається безпосередньо рішеннями регіональних чи державних органів влади.

Загалом інвестиції в екологічний розвиток регіону є фактором соціально-економічного розвитку та невід'ємною умовою сталого розвитку регіону, як збалансованого у соціальному, економічному та екологічному аспектах розвитку, який дозволяє у довгостроковій перспективі забезпечити високий рівень якості життя теперішніх та майбутніх поколінь.

Очевидно, що обсяги інвестицій в екологічну сферу регіону корелюють із рівнем розвитку економічної та соціальної сфер та при цьому екологічний розвиток визначає та впливає на інвестиційну привабливість і активність регіону. Таким чином, реалізація екологічних інвестицій для регіону забезпечує не лише екологічний, а й синергетичний ефект. Деградація навколишнього природного середовища стримує сталий розвиток регіону та негативно позначається на його інвестиційній привабливості.

У зв'язку з цим в економічній науці вчені-економісти почали широко застосовувати категорію «екологічні інвестиції», чи «екологічно орієнтовані інвестиції», під якими розуміються «всі види майнових та інтелектуальних цінностей, які вкладаються в господарську діяльність, і спрямовані на зниження та ліквідацію негативного антропогенного впливу на навколишнє середовище, збереження, поліпшення і раціональне використання природноресурсного потенціалу територій, забезпечення екологічної безпеки країни, внаслідок яких досягаються екологічні, соціальні, економічні і політичні результати» [3, с. 98].

Як зазначає Аніщенко В., екологічні інвестиції повинні здійснюватися системно в часі та просторі [4, с. 177], оскільки відновлення, поліпшення та збагачення навколишнього природного середовища є просторовим і тривалим у часі процесом.

Особливість екологічних інвестицій полягає у таких їх характеристиках [4, с. 177]:

- вони спрямовані на використання, охорону й відтворення умов щодо підтримки і нарощення природно-ресурсного потенціалу, а також забезпечення екологічної безпеки;

- об'єкт екологічних інвестицій має загальний для багатьох споживачів і користувачів характер, тому завдання не може бути вирішене окремим суб'єктом господарювання, регіоном чи, навіть, країною самостійно;

- такі інвестиції повинні здійснюватися з урахуванням властивостей екосистем чи їх окремих компонентів до саморегуляції, асиміляції і самовідновлення. Людською працею відтворити все, що створює природне середовище на 100% неможливо.

За регіонами України, як показує проведений аналіз, спостерігається високий рівень антропогенного і техногенного навантаження на навколишнє природне середовище, що є свідченням того, що екологічне становище регіонів є дуже складним. Однак, при цьому інвестиційне забезпечення охорони навколишнього природного середовища в регіонах України на досить низькому рівні. Хоча, варто відмітити, що в останні роки інвестування в екологічний розвиток регіонів України характеризується позитивною динамікою та активізацією суб'єктів господарювання у даних процесах та водночас зниженням ролі держави.

Для залучення інвестицій на екологічний розвиток регіону, слід створити визначені умови, активно залучати інвестиції з різноманітних джерел, а також необхідна система стимулювання інвестицій в екологічну сферу.

Загалом джерелами інвестування екологічного розвитку регіону є:

- цільові державні і регіональні інвестиції;
- кошти позабюджетних інвестиційних та екологічних фондів;
- кошти суб'єктів господарювання;
- кошти іноземних інвесторів;

- кошти суб'єктів ринкової інфраструктури.

При цьому екологічний розвиток регіону вимагає різноманітності, гнучкості та стабільності дії інвестиційних інструментів, які б сприяли такому розвитку.

У загальному розумінні інструмент є важелем, за допомогою якого здійснюється вплив на певний об'єкт. Під інвестиційними інструментами стимулювання екологічного розвитку регіону будемо розуміти сукупність різноманітних регуляторів державних та регіональних органів влади, які виконують стимулюючий вплив на забезпечення такого розвитку, активізуючи його. Такі інструменти регулюють потоки інвестиційних ресурсів в регіоні, стимулюючи та спрямовуючи їх у ті «вузькі місця» екологічного розвитку, за якими потреба в них є найбільш відчутною.

Інвестиційні інструменти стимулювання екологічного розвитку регіону є досить різноманітними, але їх дія не є однаковою та впливає на різні аспекти діяльності суб'єктів господарювання та домогосподарств.

Вважаємо, інвестиційні інструменти стимулювання екологічного розвитку регіону, відповідно до їх спрямованості та дії на антропогенне і техногенне навантаження на довкілля регіону можна згрупувати у такі групи:

1) інвестиційні інструменти стимулювання раціонального, бережливого поводження з навколишнім природним середовищем та відтворення природних ресурсів і об'єктів, як інструменти активізації реальних інвестицій в екологічний основний капітал підприємств регіону, що дозволять зменшити або й зовсім ліквідувати негативний вплив антропогенного і техногенного навантаження (викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря, забруднення водних об'єктів, порушення земель тощо) на навколишнє природне середовище;

2) інвестиційні інструменти стимулювання ресурсозбереження, ефективного використання ресурсів та застосування ресурсів з альтернативних джерел, що обумовлять активізацію потоків у регіон:

- реальних екологічних інвестицій в сучасні маловідходні, безвідходні та ресурсозберігаючі основні фонди, які будуть забезпечувати зменшення використання природних ресурсів, або дозволятимуть використовувати альтернативні види ресурсів;

- інвестицій в додаткове очисне обладнання;

- бюджетних інвестицій суб'єктам господарювання, що використовують альтернативні джерела енергії;

- бюджетних інвестицій у безвідходні виробництва;

3) інвестиційні інструменти стимулювання утилізації та рециклювання відходів, що слугуватимуть каталізаторами активного нарощення:

- реальних інвестицій у запровадження і організацію системи роздільного збору і сортування відходів на підприємстві;

- реальних інвестицій у систему утилізації відходів;

- реальних інвестицій у систему переробки відходів тощо.

До таких інструментів належать:

1) регіональні екологоорієнтовані інвестиційні проекти, що передбачають капіталовкладення, спрямовані на розвиток екологічної сфери проблемного регіону;

2) бюджетні інвестиції на екологічні цілі;

3) бюджетні субвенції під певні проекти та програми господарюючих суб'єктів для переходу на більш екологічні ефективні технології;

4) інвестиції Державного фонду охорони навколишнього природного середовища, що є складовою частиною Державного бюджету України, спрямовуються за бюджетними програмами відповідно до планів природоохоронних та ресурсозберігаючих заходів і кошторисів [5];

5) інвестиції і проекти цільових екологічних (зелених) інвестицій Державного агентства екологічних інвестицій України.

Проте таких інструментів недостатньо та вони доводять неналежну свою дієвість. Тому пропонуємо розширити систему інвестиційних інструментів стимулювання

екологічного розвитку регіону такими інструментами як:

1) еколого-інвестиційні податкові знижки – передбачають зменшення прибутку до оподаткування на встановлений відсоток реальних інвестицій й витрат екологічного характеру (вартості впроваджуваної екологічної технології, придбаного екологічного ресурсозберігаючого, мало-, або безвідходного обладнання, запровадження системи переробки чи ліквідації відходів), що здійснені підприємством. Для більшої ефективності пропонуємо їх надавати суб'єктам господарювання, у яких відсутня заборгованість перед бюджетами різних рівнів та контрагентами;

2) еколого-інвестиційні податкові кредити – передбачають відстрочення на визначений термін сплати податкових зобов'язань з податку на прибуток, що одержано суб'єктами господарювання від реалізації інвестиційно-інноваційних екологічно орієнтованих проектів. Для дієвості таких інвестиційних пільг, пропонуємо їх надавати не авансом, а з урахуванням досягнутих результатів підприємствами, що застосовують ресурсозберігаючі та безвідходні технології, переробляють відходи тощо;

3) регіональний інвестиційний фонд, сформований за рахунок певної частки екологічних платежів та податків, сплачених підприємствами регіону, кошти якого направлятимуться на підтримку та компенсацію витрат за еколого орієнтованими інвестиційними проектами, а також на відшкодування частини затрат на сплату процентів за кредитами, отриманими від фінансово-кредитних організацій;

4) часткове субсидування державою процентних ставок за кредитами, що надаються на будівництво екологічно чистих виробництв в регіоні (при цьому основна сума кредиту повертається позичальником, а держава виплачує різницю між процентами банку та ставкою рефінансування).

5) створення суб'єктами господарювання за рахунок прибутку інвестиційних екофондів, неоподатковуваних податком;

6) інвестиційні екотрансферти місцевим бюджетам регіонів з врахуванням їх індивідуальних потреб у поліпшенні та збереженні довкілля.

Задля підвищення ефективності інструментів стимулюючого впливу на рівень екологічного розвитку регіону, доцільним вбачається одночасно посилення та активне застосування інструментів карального характеру як примусових стимуляторів суб'єктів господарювання до проведення природоохоронних заходів та збереження довкілля. Зокрема, серед таких інвестиційних інструментів, вважаємо, можна виділити – скорочення бюджетних інвестицій у регіони, в яких протягом тривалого періоду погіршуються показники екологічного розвитку, адже їх надання у попередні періоди не було результативним.

Ефективність пропонованих інструментів стимулювання екологічного розвитку регіону буде визначатись динамічним екологічним розвитком у коротко- і довгостроковій перспективі, покращенням якості довкілля у результаті зменшення рівня забрудненості і негативних наслідків екодеструктивної дії економічної та соціальної сфер на навколишнє природне середовище.

Разом з тим, ефективність таких інструментів посилюватиметься на основі:

- надання державними та регіональними органами влади підтримки програмам та проектам, спрямованим на оздоровлення довкілля та забезпечення екологічного розвитку регіону;

- широкого надання інформаційних, консалтингових, іпотечних, лізингових та інших послуг інвесторам і суб'єктам господарювання регіону, що потребують інвестицій;

- проведення регіональними органами влади індивідуальної роботи з великими потенційними інвесторами;

- здійснення суворого контролю за 100% сплатою штрафів за порушення природоохоронного законодавства та екологічних податків й заборона ведення господарської діяльності у протилежному випадку;

- утворення на рівні регіональних органів державного управління спеціалізованих організацій із співпраці з інвесторами та пошуку інвесторів під економічно екологічно орієнтовані проекти, до яких мали б можливість звертатись суб'єкти господарювання регіону;

- утворення на рівні регіональних органів державного управління спеціалізованих організацій, які б здійснювали маркетинг регіону, формували його позитивний імідж;

- підвищення довіри інвестиційних інститутів до регіональних гарантій та інвестиційних інструментів;

- пільгового кредитування підприємств, що реалізують екологічні інвестиційні проекти;

- державно-приватного партнерства у сферах створення екологічної інфраструктури та збереження довкілля;

- формування приватного сектору, здатного реінвестувати кошти у свій розвиток та при цьому у збереження довкілля.

Також з метою стимулювання екологічного розвитку регіону доречним вбачається застосування ефективної системи економічних санкцій, зокрема, прогресивної шкали стягування штрафів за порушення природоохоронного законодавства та зборів за забруднення навколишнього природного середовища, що слугуватиме додатковим стимулом для суб'єктів господарювання у дотриманні екологічних норм і нормативів. Разом з цим, додатково зібрані екологічні платежі пропонуємо залишати у місцевих бюджетах регіону та спрямовувати у вигляді інвестиційних дотацій у екологічно чисті виробництва.

Висновки. Отже, важливе значення у забезпеченні екологічного розвитку регіону належить застосуванню дієвих інвестиційних інструментів його стимулювання. При цьому не варто обмежуватись лише одним інвестиційним інструментом стимулювання екологічного розвитку регіону, адже лише їх комплексне застосування дозволить досягти найбільшого екологічного, а також соціального і економічного ефекту у найкоротшій перспективі.

Список використаних джерел:

1. Приходько В. П. Організаційно-економічні інструменти екологізації регіонального розвитку [Електронний ресурс] / В. П. Приходько // Економіка природокористування та охорони довкілля. – 2012. – Режим доступу : <http://economics-of-nature.net/uploads/arhiv/2012/Pryhodko.pdf>.
2. Прокопенко О. В. Економічне стимулювання реалізації екологічної політики інвестиційного забезпечення природокористування [Електронний ресурс] / О. В. Прокопенко, О. В. Кліменко, С. С. Марочко // Ефективна економіка. – 2010. – №7. – Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=257>.
3. Андреева Н. Н. Экологоориентированные инвестиции в системе обеспечения ресурсно-экологической безопасности / Н. Н. Андреева, С. К. Харичков. – Одесса : Ин-т проблем рынка и экон.-эколог. исследований НАН Украины, 2000. – 196 с.
4. Аніщенко В. О. До питання щодо вдосконалення теоретико-методологічних засад екологічного інвестування / В. О. Аніщенко // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – № 8(74). – С. 175-183.
5. Положення про Державний фонд охорони навколишнього природного середовища від 07.04.2006 р. №462-3006-п. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/634-98-п>.

Рецензент д.е.н., професор Вахович І.М.